

4. Lipiński W. Szlachta na Ukrainie. Udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów. Kraków: Uniwersytet Jagiellonski, 1909. 88 s.
5. Widacki J. Książ Jarema. Katowice: Śląsk, 1984. 292 s.
6. Wasilewski T. Działalność polityczna i wojskowa Jeremiego Wiśniowieckiego. *Epoka «Ogniem i mieczem» we współczesnych badaniach historycznych zbior studiow / pod red. Mirostawa Nagielskiego*. Warszawa. 2000. S. 69–84.
7. Widacki J. Spór o kniazia Jareme. Kultura. 1980.
8. Зимницька С. Проблема зміни віри представниками роду князів Вишневецьких у вітчизняній та зарубіжній історіографії другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. *Наукові записки: Серія «Історія»*. 2013. С. 157–162.
9. Зимницька С. Участь Єремії Вишневецького у подіях Національно-визвольної війни українського народу крізь призму польської та української історіографій (середина ХVІІІ – середина ХХ ст.). *Наукові записки: Серія «Історія»*. 2014. С. 174–180.
10. Крип'якевич І. П. Історія України. Львів: Світ, 1990. 520 с.
11. Мудрий М. М. «Русини польської нації» (gente Rutheni, natione Poloni) в Галичині ХІХ ст. і поняття «Вітчизни». *Confraternitas. Ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича*. 2006–2007. С. 461–474.
12. Рудницький Ю. Єремія Вишневецький: спроба реабілітації. Львів: Піраміда, 2008. 299 с.

Піддубна Ольга

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ГЕТЬМАНСЬКІ ДРУЖИНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХVІІ – ПОЧАТКУ ХVІІІ СТОЛІТТЯ

Ключові слова: жінка, Ганна Золотаренко, Олена Хмельницька, Анастасія Скоропадська.
Keywords: woman, Hanna Zolotarenko, Olena Khmelnytska, Anastasia Skoropadska.

Гетьманські дружини – важливі постаті в історії України др. пол. ХVІІ – поч. ХVІІІ ст. Вони були не лише опорою та підтримкою для своїх чоловіків, але й відігравали роль у державних справах. Прикладом є постать Ганни Золотаренко, що була розумною та владною за характером, авторкою універсалів у культурно-релігійній сфері. Вагоме місце в історії Гетьманщини має Олена Хмельницька, яка не боялась діяти всупереч волі чоловіка та брата. Також серед владних діячок була Анастасія Скоропадська, яка приймала важливі політичні рішення.

Серед сучасних дослідників, які досліджували цю тему, можна виділити Сергія Сегеду та його працю «Видатні жінки української історії», де можна ознайомитись із біографічними нарисами щодо Ганни Золотаренко та Анастасії Скоропадської. Важливе місце у тематичному дослідженні займає праця Тетяни Таїрової-Яковлевої «Повсякдення, дозвілля і традиції козацької еліти Гетьманщини», що дає змогу ознайомитися з діяльністю гетьманських дружин. Також важливою для розуміння постаті Анастасії Скоропадської в історії України є праця Олександра Гуржія «Іван носить плахту, а Настя – булаву».

Великий вплив на свого чоловіка та політичне життя України мала й Ганна Золотаренко, третя дружина Богдана Хмельницького. Братами Ганни були ніжинські полковники Іван та Василь Золотаренки [2, с. 102]. Жінка походила із замож-

ної родини міщан, яка переїхала до Ніжина під час козацьких повстань. Попередньо Ганна була двічі у шлюбі та мала чотирьох дітей, яких усиновив Богдан Хмельницький та дав своє прізвище [4, с. 171].

Ганна Золотаренко вирізнялась життєвим досвідом, виваженістю, впевненістю у своїх рішеннях. Вона зуміла знайти підхід до дітей гетьмана, посприяла, щоб запального Тимоша Хмельницького відправили на навчання до Києво-Могилянського колегіуму. Ганна слідкувала за тим, щоб було менше метушні при гетьманському дворі, перестала запрошувати сторонніх людей, які могли б зашкодити гетьману. Про повагу з боку Богдана Хмельницького до своєї третьої дружини може свідчити те, що Ганні були надані права, якими користувались дружини монархів, а саме видавати власні універсали в культурно-релігійних справах. У цей період двір Богдана Хмельницького набув європейських рис. До двору Хмельницького приходили вихідці із заможних родин, що жили при польських дворах та мали європейську освіту [3, с. 93].

В оточенні Яна Казимира добре було відомо про прийняття важливих рішень Ганною Золотаренко і її вплив на Богдана Хмельницького. Посол зі сторони Польщі – Станіслав Любовицький, звернувся до гетьмана із проханням, щоб той передав своїй дружині від королеви Людвіги-Марії дорогоцінний камінь та лист. За дипломатичним етикетом це свідчить про шану та повагу зі сторони королеви, що визнавала впливовий статус пані Ганни [4, с. 173]. До кінця життя гетьмана Ганна піклувалась про здоров'я Богдана Хмельницького та була поруч. Після смерті чоловіка Ганна постриглась у черниці Києво-Печерського монастиря [4, с. 174].

Яскравою постаттю була донька Богдана Хмельницького – Олена. У 1656 р. під час різдвяного з'їзду старшин вона вийшла заміж за Данила Виговського. Складно сказати, які взаємини були в Олені з чоловіком. Однак вона не соромилась показувати свій запальний характер, подекуди діючи всупереч чоловіку, втручаючись у політичні справи Данила. Прикладом цього слугує вихід Олені до польського посланця Криштофа Перетятковича, який приїхав до Івана Виговського зі зміненими статтями Гадяцького договору. Данило Виговський запросив посла на обід та пішов до церкви. Польський посланець у своєму щоденнику описував подальші події, як з кімнати вийшла Олена Хмельницька та з неприязню відгукнулася до посла. Смілива жінка демонструвала невизнання договірних статей всупереч діям Данила Виговського [5, с. 74–75].

Данило Виговський поділяв позицію свого брата Івана щодо боротьби за вплив на білоруських землях з московським супротивником. Під час одного із зіткнень Данила взяли в полон та стратили, за іншою версією – закатували до смерті. З великим смутком та тугою зустріла тіло свого чоловіка Олена. На горі Олені прийшов новий гетьман Юрій Хмельницький, але жінка була не рада його бачити та сипала прокльонами, звинувачуючи у смерті чоловіка. Згодом Олена вийшла заміж за київського полковника Павла Тетерю. Жінка мала вдосталь влади та дорікала за вбивство свого попереднього чоловіка Юрію Хмельницькому. Польські джерела стверджують, що маючи вдосталь коштів, Олена купила булаву своєму чоловіку Павлу Тетері. У 1663 р. жінка брала участь у змові старшин, спрямованій на повалення гетьмана. За однією з версій саме за участь у цьому повстанні вона була арештована та вивезена до Польщі у 1664 р. [5, с. 76].

Знаковою постаттю в історії козацької держави є Анастасія Скоропадська. Жінка походила з родини вихрещеного юдея Марка Аврамовича. Пані Анастасію видали заміж наприкінці XVII ст. Її обранцем став Костянтин Голуб, що обіймав посаду бунчужного Війська Запорозького. Була знайомою з козацькою елітою [4, с. 228]. Після смерті Костянтина Голуба вона вдруге вийшла заміж за Івана Скоропадського. Два заможні роди-клани, що були в Гетьманщині, об'єднались. Анастасія Скоропадська була однією з найвпливовіших жінок свого часу [1, с. 219].

Пан Іван був старшим від дружини на 25 років. За свідченням джерел, гетьман з повагою та турботою ставився до дружини. У 1708 р. Іван Скоропадський став гетьманом. Анастасія Скоропадська мала сильний вплив на свого чоловіка, у якого був спокійний характер, не схильний до конфліктів [4, с. 229]. У той час у народі побутовала приказка: «Іван носить плахту, а Настя – булаву». Це дає уявлення про сильний та владний характер жінки, що мала вплив на Гетьманщину [1, с. 219].

Пані Анастасія, ставши гетьманшою, втручалась активно в урядові справи. Значне місце в житті жінки займала благодійність, вона підтримувала православну церкву. Важливим у її діяльності було заснування Гамаліївського жіночого монастиря, що датується початком XVIII ст. Пані Скоропадська не володіла грамотою, однак її гострий розум, лідерські якості сприяли успіхам [1, с. 222].

Анастасія Скоропадська була заклопотаною у свої справи навіть в останній рік свого життя. Вона відвідувала Москву та Петербург, щоб влаштувати свої майнові питання. Після смерті чоловіка вона не схотіла віддавати першій доньці Івана Скоропадського маєтності, жалувані батьківською грамотою. Ймовірно, що наполегливість жінки не завжди подобалась її доньці, яка після її смерті поступилась зведеній сестрі батьківськими землями. В одному з листів-заповітів йдеться про те, що жінка звеліла доглядати за Гамаліївським Харлампієвим монастирем, перетворивши його з жіночого на чоловічий та залишивши за ним колишні землі [4, с. 237].

Отже, гетьманські дружини мали значний вплив на політику Гетьманщини. Вони були активними членами суспільства, які безпосередньо або опосередковано впливали на рішення своїх чоловіків. На прикладі Ганни Золотаренко, Олени Хмельницької та Анастасії Скоропадської ми бачимо впливових особистостей, які були мудрими радницями своїх чоловіків та активними учасницями політичного життя, роблячи внесок в історію України.

Джерела та література

1. Гуржій О. «Іван носить плахту, а Настя булаву?» Суспільно-політичний портрет елітної жінки першої третини XVIII ст. *Альманах соціальної історії*. Київ. 2002. № 1. С. 119–230.
2. Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. Львів: Піраміда. 2007. 807 с.
3. Полонська-Василенко Н. Жінки доби Гетьманщини. *Видатні жінки України*. Вінніпег; Мюнхен: Trident Press Ltd. 1969. С. 91–104.
4. Сегеда С. Видатні жінки української історії: біограф. нариси на тлі іст. подій. Київ: Балтія Друк. 2020. 260 с.
5. Таїрова-Яковлева Т. Г. Повсякдення, дозвілля і традиції козацької еліти Гетьманщини / пер. з рос. Т. Кришталовської. Київ: ТОВ «Видавництво “КЛІО”». 2017. 184 с.